

RECUPERAREA LUI DANTE

Cel mai important poem creștin din literatura lumii, *Divina commedia* – titlul îi aparține lui Boccaccio –, nu a prins, nu a rodit în spațiul românesc. Trei sunt motivele principale: catolicismul lui Dante; italo-centrismul lui; lipsa unor traduceri adecvate. Publicul românesc, majoritar ortodox, a privit cu reticență, sau indiferență, un autor (fie și adversar al papalității) care consacră o treime din capodopera sa unui Purgatoriu absent din panoplia dogmatică bizantină. Apoi, referințele lui Dante, trimiterile aproape exclusive la istoria italiană, îndeosebi florentină, au accentuat disconfortul. De aici caracterul obligatoriu al notelor auxiliare, dar și continua, obositoare întrerupere a lecturii. La aceste motive intrinseci se adaugă unul funcțional: traducerile. Știm cât de bine a prins, de pildă, Homer în cultura noastră datorită traducerilor lui Murnu – traduceri fidele, ritmate și clare. Aceste calități nu se regăsesc – și o spun cu respect sincer față de predecesori – în niciuna din traduceri *Divinei*, începând cu Maria Chițiu (1883) și până la Marian Papahagi, trecând prin George Coșbuc și Eta Boeriu. Atunci când sunt fidele traduceri șchioapătă la nivel prozodic și nu se înțeleg (un calc nu e traducere – cazul Laszlo Alexandru). Când „sună bine” devin confuze – majoritatea celorlalte echivalări. Singura semireușită, din punctul meu de vedere, îi aparține profesorului Alexandru Marcu, italianist de anvergură, bun lingvist, dar cu talent poetic limitat. El a sacrificat rimele și, parțial, ritmul, de dragul clarității, pe care însă n-a obținut-o decât parțial din cauza numeroaselor parafraze la textul dantesc. Dar, în raport cu versiunile

Recuperarea lui Dante

anterioare și ulterioare, versiunea lui Al. Marcu este lizibilă, parțial neobositoare și destul de limpede.

Pentru a-l integra pe imensul Dante în cultura noastră e nevoie de trei lucruri: o traducere clară, elegantă și fidelă; o destindere teologică, bazată pe o receptare istorică și critică a tuturor tradițiilor creștine – Dante nu are nimic de pierdut dacă ortodocșii nu-l citesc, aceștia din urmă însă au *enorm* de pierdut; o bună familiarizare cu epoca și cultura din epoca lui Dante, începutul naționalismelor europene și a Renașterii.

Claritate, ritm, fidelitate au fost criteriile traducerii de față. Am renunțat la rime – așa cum se procedează în multe culturi majore – pentru a reda cât mai limpede și exact conținutul poemei. Mi-am impus un ritm, factor de constrângere, dar element poetic indispensabil. Dante e un poet teolog, un poet mistic, un poet filozof. Conținutul generează forma, nu invers. Am accentuat, în note, aspecte de ordin teologic și spiritual ignorate sau minimalizate în Comentariile recente.

Traducerea *Infernului* s-a realizat după clasică ediție a lui Giorgio Petrocchi. Am făcut apel la numeroase Comentarii, atât italiene, cât și neitaliene (engleze, franceze, inclusiv Laszlo Al.), dar Comentariul de bază rămâne al lui Giovanni Fallani și Silvio Zennaro (Roma, 1999).

Dedic acest volum bunilor mei prieteni, episcopul Virgil Bercea și inginerul polimat Constantin Erbiceanu, care mă însoțesc, de multă vreme, pe „cărarea din pădurea-ntunecoasă”. Mulțumesc Silviei Colfescu și echipei de la Editura Vremea pentru comemorarea lui Dante la șapte secole de la trecerea Acheronului.

De asemenea, le mulțumesc lui Emanuel Conțac și Cosmin Ciotloș pentru lecturile preliminare și sugestiile foarte utile.

Cristian Bădiliță
28 ianuarie 2021

CRONOLOGIE

- 1215 Paștile. Începe războiul civil la Florența, declanșat în urma asasinării lui Buondelmonte dei Buondelmonti. Acesta rupsesse logodna cu una din fiicele lui Lambertuccio Amidei, act dezonorant pentru Amidei. Facțiunea guelfilor susține familia Buondelmonti; facțiunea ghibellinilor susține familiile Amidei și Uberti.
- 1246 Ghibellini, conduși de Uberti, primesc sprijin din partea împăratului Frederic al II-lea, care fusese excomunicat de Papa Inocențiu al IV-lea, un an mai devreme.
- 1265 mai. Se naște Dante Alighieri.
- 1266 Papa Clement al IV-lea îi sprijină deschis pe guelfii florentini.
- 1274 Dante o întâlnește pe Beatrice.
- 1283 A doua întâlnire cu Beatrice, fapt care-i inspiră compunerea primului sonet.
- 1287 Dante studiază o vreme la Bologna.
- 1289 11 iunie. Participă la bătălia de la Campaldino, unde se înfruntă guelfii, majoritari florentini, și ghibellini, majoritari aretini. Victoria guelfilor impune supremația Florenței în Toscana.
- 1290 8 iunie. Beatrice moare.
- 1292-1293 Dante compune *La vita nuova*.
- 1293 Se căsătorește cu Gemma Donati.
- 1300 Cu prilejul Anului Jubiliar participă la un pelerinaj la Roma.
- 1301 Face parte din Consiliul celor o sută. E trimis, cu un grup de lideri florentini, în ambasadă la Papa Bonifaciu al VIII-lea.

Cronologie

- 1302 10 martie. E condamnat la Florența, în contumacie, la arderea pe rug. Începe exilul lui Dante. Se refugiază la Verona.
- 1304-1307 Dante transformă exilul în operă. Scrie *Banchetul (Il Convivio)* și *De Vulgari Eloquentia*. Începe compunerea *Infernului*.
- 1304-1308 Neavând acces în patria sa, Dante călătorește. Au fost identificate orașele Padova, Treviso, Sarzana, Lucca, Veneția.
- 1308-1312 Dante compune *Purgatoriul*.
- 1310-1312 Redactează tratatul *Despre monarhie* (el însuși fiind un susținător al împăratului împotriva papalității) și *Epistola către Principii și Guvernanții din Italia*.
- 1314 Redactează *Epistola către cardinalii reuniți în conclav*.
- 1315 6 noiembrie. Din nou este condamnat la moarte în contumacie. De data aceasta împreună cu fiii săi. Următorii patru ani și-i petrece la Verona.
- 1316-1321 Compune *Paradisul*.
- 1319-1320 Compune *Eglogile*.
- 1320 La Verona e citit în public tratatul său *Despre apă și pământ*.
- 1321 Dante se stinge din viață pe 13 sau 14 septembrie.

C.B.

CÂNTUL I

Dante rătăcit în pădurea întunecoasă. Trei fiare îi așin calea. Virgiliu îi vine în ajutor și îl invită la o călătorie spirituală prin lumea de dincolo.

La mijlocul cărării vieții noastre¹ m-am pomenit într-o pădure-întunecoasă² – căci dreapta cale era pierdută³. Vai, greu îmi e să spun cât de sălbatică și aspră și plină de putere⁴ era pădurea asta, că mi se-nfricoșează cugețul din nou. Amară, cu puțin, e numai moartea. Dar, ca s-arăt și binele⁵ pe care-ntr-însa l-am găsit, voi povesti ce alte lucruri am văzut. Nu știi precis cum am intrat în ea, căci eram cufundat în somn⁶ atunci când am pierdut adevărata cale. Apoi, când am ajuns la poala unui deal⁷, acolo unde se sfârșea temuta vale, care-mi umpluse inima de spaimă, sus am privit și am văzut că umeri-i erau înveșmântați de razele planetei⁸ care-l conduce drept pe om, pe orice cale. Atunci și spaima s-a mai potolit, spaima care-mi pătrunse până-n căușul inimii⁹ în noaptea aceea petrecută-n chinuri¹⁰. Și, precum cel care abia răsuflă îndată ce-a ieșit din mare¹¹ pe uscat, se-ntoarce către apele primejdioase și îndelung privește¹², așa sufletul meu, el încă alergând¹³, se-ntoarce înapoi să mai privească-o dată strâmtoarea¹⁴ din care nimeni până-atuncea nu ieșise viu¹⁵. Pe urmă, după ce mi-am odihnit o clipă trupul ostenit, m-am așternut din

nou la drum pe țărmurul pustiu¹⁶, piciorul cel de sprijin fiind mereu mai jos decât cel'alt¹⁷. Dar, iată, când abia-ncepui urcușul, o iute, sprintenă panteră¹⁸, cu blana împătată,-mi iese-n cale; și nicidecum nu se ferea din fața mea, ci-mi aținea cu dinadinsul calea, de mi-a venit, în multe rânduri, să mă-ntorc. Era la începutul dimineții¹⁹, iar soarele urca pe cer cu aștrii ce-i stăteau în jur²⁰, când dragostea dumnezeiască²¹ pune în mișcare frumoasele făpturi. Încurajat de ceasul zilei și de-anotimpul blând²², am prins nădejde c-am să scap de fiara cea cu blană arătoasă²³; nu într-atât încât să nu mă-nfri-coșeze vederea unui leu²⁴ ce-mi apăru-nainte. Părea că vine chiar asupra mea, cu capul înălțat, turbat de foame, încât vibra și aerul din preajmă.

Și o lupoaică²⁵ slăbănoagă, dar care îmi părea-ncărcată de toate lăcomiile și care pân' atunci nefericise multă lume. Văzând-o și înfricoșându-mă de ea simții o apăsare-atât de grea, încât aproape îmi pierdui speranța de a răzbi până pe culme. Și, precum cel care averi adună, dar vine vremea când își pierde totul și-n fiecare gând al său jelește și se întristează, la fel mi s-a-ntâmplat și mie cu bestia nepotolită care, ieșindu-mi înainte, puțin câte puțin mă împingea spre locul unde soarele-amuțește²⁶. Și-n timp ce eu mă prăvăleam la vale, în față-mi apăru deodată unul²⁷ care, din cauza tăcerii îndelungi, părea sleit²⁸. Când l-am văzut acolo, în pustiu, pustiul cel imens, „Îndură-te²⁹ de mine”, i-am strigat, „oricine-ai fi, sau umbră sau om viu!” El mi-a răspuns: „Nu sunt un om³⁰, am fost cândva un om, născut chiar din părinți lombarzi, avându-și, amândoi, obârșia în Mantova³¹. Sub Iulius Caesar am văzut lumina, deși era târziu³², și am trăit, la Roma, sub bunul împărat August, sub zeii falși și minci-noși³³. Poet am fost, cântat-am despre fiul cel drept al lui Anchise³⁴, venit din Troia, după ce mândra cetate Ilion³⁵ a fost, vai, pârjolită. Dar tu, de ce te-ntorci la suferință³⁶?